

УДК 330.341.1

Анатолій НИКИФОРОВ*

ФЕНОМЕН РИЗИКІВ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

Ринкова економіка, для якої притаманна свобода попиту і пропозиції, а разом з тим і нестабільність рівня цих параметрів ринку, постійне посилення конкуренції, випереджаючи темпи розвитку технологій і техніки, різкі зміни валютних курсів, неконтрольовану інфляцію, непостійність законодавчої бази, а також багато інших чинників, що характерні для поточного стану української економіки, створюють умови, при яких виникає невизначеність в отриманні кінцевого результату. За відомим висловом Ф. Найта: вимірювання невизначеність — це ризик; невимірювана невизначеність — за своєю сутністю є невизначеністю [1]. Оцінювання ризику дає можливість менеджменту прийняти обгрунтовані рішення щодо доцільності здійснення певної поведінки економічних агентів. Особливо важливою й одночасно найменш дослідженою є проблема оцінювання ризиків галузевих ринків, оскільки саме на них, як у національному, так й у глобально економічному масштабах, відбувається найгостріша конкурентна боротьба, що є одним з джерел економічного розвитку.

В економічній теорії можна виокремити кілька теорій ризику, які адекватні специфіці галузевих ринків. Генеалогічне дерево теорій ризику наведено на рис. 1.

Представники неоінституційної теорії ризику в якості критеріальної ознаки ризику виділяють не можливість результату певної події, а сутність феномену ризику. У працях Дж. Стиглиця, Т. Бачкаї, Д. Мессена, Д. Мико, А. П. Альгіна та інших учених, ризик розглядається як певна дія, спрямована на подолання невизначеності шляхом прийняття альтернативних рішень на основі можливої оцінки імовірності того, що відбудеться ризикова подія, яка матиме як негативні, так й позитивні наслідки.

* **НИКИФОРОВ Анатолій Євгенович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, ntid@ukr.net

Рис. 1. Сучасні теорії ризику економічних систем

Зв'язок транзакційних витрат з суб'єктивною оцінкою невизначеності та ризику і, як наслідок, відповідною управлінською поведінкою були покладені у якості теоретичного підґрунтя сучасного напрямку нової інституціональної теорії — теорії організації.

Останнім часом у межах неoinституціональної теорії ризику сформувався новий напрям, який концентрує увагу на мотиваційних чинниках підприємницьких контрактів — теорія агентів. Ця теорія, фундаторами якої є Р. Коуз і Р. Познер, розглядає різні механізми стимулювання учасників підприємницьких контрактів, а також організаційні схеми, які б забезпечували оптимальний розподіл ризику між принципалом і агентом.

Ризики галузевих ринків являють собою найменш досліджену групу ризиків, яка отримала відображення у працях вітчизняних учених: Василенка В. А., Ігнатюк А. І., Илляшенко С. М., Карлової А. І., Микитюк П. П., Сеніва Б. Г., Онишко С. В. та ін.

Різні види і форми ризиків, які виникають на галузевих ринках, наслідки їх прояву, а також неможливість абсолютного їх усунення обумовлюють необхідність подальшого дослідження причинно-наслідкових зв'язків і шляхів зменшення негативних наслідків ризикових подій.

У групу ризиків галузевих ринків прийнято об'єднувати ряд ризиків, які є специфічними для певних галузей економіки.** У західноєвропейській та американській науково-економічних школах ризиком галузевих ринків називають ймовірність виникнення фінансового результату суб'єкта господарської діяльності галузі у наслідок впливу економічних параметрів галузі [1, с. 309; 2, с. 61]. Не викликає сумніву, що ступінь невизначеності та ризику,

** Галузевим ринком ми вважаємо сукупність економічних відносин між суб'єктами ринку, що характеризуються виробництвом подібних продуктів та використанням однотипних технологій і ресурсів, з приводу переходу права власності на товари або отримання послуг. Отже галузевий ринок — це ринок певного виду (видів, підвидів) економічної діяльності.

а також їх чинники відмінні у сільському господарстві, оборонно-промисловому комплексі, в сфері торгівлі та в страховому бізнесі. Отже, вони обумовлюють різну первинну величину ризиків галузевих ринків. Економічні параметри галузей можуть змінюватися у часі під впливом різних чинників. Тому ми виділяємо статичну (первинну) та динамічну (прирістну) величини ризиків галузевих ринків. Статична величина ризику вимірюється за допомогою показника ймовірності отримання певної суми прибутку на капітал (для оцінки «прибутковості» доцільно використовувати показник рентабельності виробництва), тобто, за визначенням є відносною величиною. Динамічна величина ризику виникає у наслідок зміни економічних параметрів галузі. Варто відмітити, що зміни економічних параметрів можуть стосуватися однієї галузі або групи галузей. Також ми відрізняємо відхилення економічних параметрів певної галузі, порівняно з іншими галузями чи підгалузями.

Підприємства як продавці та покупці продукції (послуг) в рамках певного галузевого ринку можуть відрізнятися розмірами, способами виробництва, асортиментом продукції, проте на них впливають однакові соціально-економічні чинники. Теж саме можна сказати й про інших економічних агентів ринку. В такому випадку ризику галузевого ринку впливають із функцій характерного підприємства (економічного агента) цієї галузі та його зв'язках з іншими підприємствами та економічними агентами (рис. 2)***.

Галузеві ринки мають специфічні якості та параметри, що суттєво впливають на рівень ризику, а саме: змінність економічних параметрів (зміни цін на ресурси, цінова еластичність попиту на продукцію (послуги), зміни податкової бази, ставок і строків сплати податків та ін.), галузева відмінність показника фондомісткості продукції (послуг), піддатність циклічним коливанням кон'юнктури, залежність від стадії життєвого циклу галузі, тривалість життєвого циклу продукції, конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, рівень конкуренції на галузевому ринку.

*** Ми не зупиняємося на загальній класифікації видів ризику, оскільки ця проблематика висвітлювалася у статті: Никифоров А.С. Класифікація інноваційно-інвестиційних ризиків у системі прийняття управлінських рішень/ А.С. Никифоров// Журн. "Бізнес Інформ" №1, 2015.

Сукупність підприємств галузі та інших економічних агентів галузевого ринку в подальшому будемо називати суб'єктами галузевого ринку.

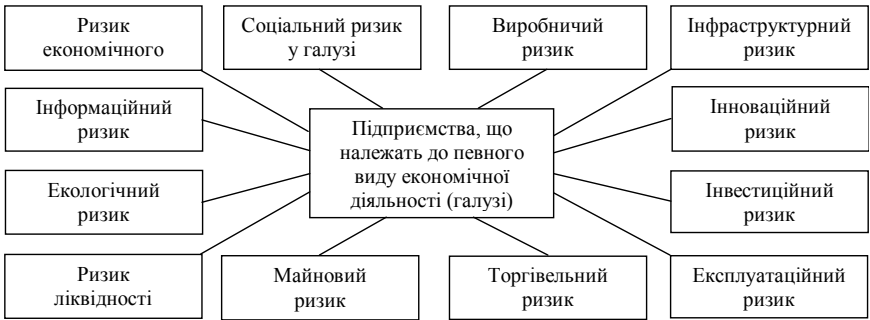

Рис. 2. Ризики галузевого ринку

Синтез теоретичних концепцій неокласичної теорії ризику та поглядів нової інституціональної теорії дає, на наш погляд, можливість значно розширити традиційний перелік функцій підприємницького ризику, до якого, у більшості наукових праць з проблематики ризикології відносять: інноваційну, регулюючу, захисну, аналітичну. Екуменічний підхід до теорій ризику дав змогу автору розглядати такі функції ризику галузевих ринків: креативну, превентивну, регулюючу, стабілізаційну, захисну, страхову, аналітичну, заощаджувану.

Креативна функція ризику галузевих ринків полягає у стимулюванні створення нових знань, у пошуку нетрадиційних рішень суб'єктами ринку. Ця функція пов'язана зі створенням і використанням нового продукту, техніки, технології, організації праці і управління, що засновуються на використанні досягнень науки і передового досвіду в різних сферах діяльності, що сприяє підвищенню економічної ефективності.

Превентивна функція ризику полягає у необхідності заходів і дій суб'єктів галузевого ринку, спрямованих на попередження негативних наслідків несприятливих чинників або зниження ступеню їх впливу.

Регулююча функція ризику має двоїстий характер: конструктивний (такий, що вносить певний порядок) і деструктивний (руйнуючий, перешкоджаючий реалізації будь-чого нового). Конструктивний характер полягає у тому, що здатність ризикувати — один з чинників успішної діяльності суб'єктами ринку. Ризик спрямований на підвищення результативності діяльності суб'єкта інноваційно-інвестиційним шляхом. У цьому сенсі він дає змогу подолати консерватизм, зняти психологічні бар'єри, які перешкоджають перспективним нововведенням, що орієнтовані

на суспільно необхідний результат. Деструктивний характер ризику проявляється тоді, коли рішення приймаються суб'єктивно, без врахування об'єктивних обставин і закономірностей розвитку явища. Отже, для зменшення прояву деструктивного характеру ризику слід підвищувати наукову обґрунтованість прийняття рішень.

Стабілізаційна функція ризику проявляється у наслідок того, що в умовах гострої конкуренції на галузевих ринках ризик присутній завжди, отже усвідомлення, дослідження, визначення рівня ризику та прийняття відповідних превентивних заходів є урівноважуючим, стабілізуючим чинником.

Захисна функція ризику полягає у тому, що економічний механізм повинен передбачати захист особи, яка приймає рішення на галузевому ринку, якщо це рішення у наслідок об'єктивних причин призвело до небажаних наслідків. Необхідність реалізації захисної функції ризику ґрунтується на постулат, що для суб'єкта галузевого ринку утриматися на ринку й досягти ефективного результату можливо лише завдяки впровадженню інновацій. Отже, для суб'єкта галузевого ринку, який здійснює інноваційну та інвестиційну діяльність, ризик — це нормальне середовище, то у суспільстві має бути неупереджене ставлення до його невдач. Виділяють два аспекти захисної функції: історико-генетичний і соціально-правовий.

Історико-генетичний аспект захисної функції ризику проявляється у тому, що в результаті пошуку науковцями, інноваторами та інноваційними підприємцями засобів зниження ризику та захисту від негативних наслідків впливу несприятливих чинників відбувається розвиток як нормативних і позитивної аспектів науки ризикології.

Соціально-правовий аспект захисної функції ризику спрямований на створення сприятливого економічного, правового, соціально-культурного, технологічного середовища для креативної діяльності суб'єктів галузевого ринку і пом'якшення наслідків негативних явищ. Практична реалізація цього аспекту захисної функції пов'язана з впровадженням у господарське, трудове, кримінальне законодавство категорії правомірного ризику. Для того щоб прийняти рішення з підвищеним ступенем ризику інноватор чи інноваційний підприємець мають бути впевнені у тому, що можлива помилка не може скомпрометувати ні його справу, ні його імідж. Імовірність помилки слід розцінювати як невід'ємний атрибут самостійності, а не як наслідок професійної неспроможності. При цьому мається на увазі помилка, яка виникла у наслідок від-

хилення фактичних параметрів ризикового явища від розрахованого за певними середньостатистичними даними рівня ризику, який прийнято ідентифікувати як прийнятний.

Страхова функція ризику обґрунтовує необхідність створення спеціалізованих інститутів, метою яких було би обмеження можливих втрат чи компенсація втрат від ризикової події, яка уже відбулася. Для цього створюються інфраструктура інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема, консалтингові фірми, інженерингові фірми, дівелоперські фірми, проект менеджери, біржі інноваційних проектів, інвестиційні фонди, компанії та трасти, страхові компанії.

Аналітична функція ризику галузевих ринків пов'язана з тим, що наявність ризику обумовлює необхідність розроблення певних обґрунтувань при виборі одного з можливих варіантів інноваційного рішення. При цьому інноватор чи інноваційний підприємець здійснює певну аналітичну роботу, використовуючи інформацію про об'єкт інноваційно-інвестиційної діяльності та знання закономірностей змін індикаторів його стану. Для реалізації цієї функції важливим є наявність необхідного методичного інструментарію дослідження ризику, зокрема, розвиток методів економічного, техніко-економічного та функціонально-вартісного аналізу, математичного моделювання, прогнозування, експертних оцінок, нечіткої логіки, SWOT-аналізу тощо. У процесі прийняття рішення він аналізує усі можливі варіанти (альтернативні та комбіновані), виділяючи при цьому найефективніші та найменш ризиковані. Вибір відбувається різними способами залежно від конкретного змісту ризикованої події. В простих ситуаціях, наприклад, при укладенні угоди про постачання сировини для виготовлення інноваційної продукції підприємець спирається, як правило, на інтуїцію та досвід. Але при розв'язанні складної оптимізаційної задачі, наприклад, виборі об'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності, необхідно використовувати спеціальні методи аналізу.

Заощаджувана функція ризику галузевих ринків проявляється у накопиченні, збереженні і примноженні тимчасово вільних коштів та їх використання для створення резервних фондів (фондів ризику) на випадок необхідності покриття витрат на ліквідацію негативних наслідків ризикованих подій, що відбулися.

Високий рівень ризику, звичайно, супроводжується рівнем прибутку від впровадження інноваційних розробок, який, як доводить практика, значно більший за стандартний. Усе це дає можливість постійному розвитку інноваційної сфери у певній галузі. Та-

ким чином, не зважаючи на значний потенціал втрат, які несе у собі ризик інноваційно-інвестиційної діяльності, він є джерелом економічного розвитку. Ризик інноваційно-інвестиційної діяльності — це об'єктивне явище на галузевому ринку, тому основним завданням менеджера має бути не уникнення ризикованих інноваційних проєктів, а свідомий вибір рішень, пов'язаних з ризиком, на основі об'єктивних критеріїв, а основним завданням держави — створення умов для пом'якшення наслідків впливу негативних обставин. Тому необхідна система управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності, яка б створювала інституційні умови для ефективного ризик-менеджменту.

Література

1. *Найт Ф. Х.* Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. Пер с англ. — М.: Дело, 2003. — 360 с.
2. *Тэпман Л. Н.* Риски в экономике: Учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 380 с.
3. *Вітлінський В. В.* Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
4. Green M.R. Risk and Insurance / M.R. Green, J.S. Trieschmann. — Cincinnati: South-WesternPub., 1988. — 785 p.

УДК 339.138:005.93:334.78

Сергей ПЕТРОВИЧ*
Светлана МУШТУК*

МАРКЕТИНГОВЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ

Аннотация. В работе рассматриваются современные методы управления предприятиями потребительской кооперации с позиции маркетингового подхода: разработка новых товаров, комплексное исследование рынка и окружающей среды, реализация коммуникационной деятельности предприятия, анализ коммерческой деятельности предприятия, совершенствование организационной структуры

* **ПЕТРОВИЧ Сергей Ильич** — д.э.н., профессор факультета маркетинга и товароведения Кооперативно-коммерческого университета Молдовы, г. Кишинев, Молдова, S.Petrovici48@gmail.com

* **МУШТУК Светлана Петровна** — к.э.н., доцент факультета маркетинга и товароведения Кооперативно-коммерческого университета Молдовы, г. Кишинев, Молдова, svetlana.mustuc@mail.ru